VNS 4/2021 vp Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta

Käsillä olevassa selonteossa käsitellään laaja-alaisesti sisäisen turvallisuuden kysymyksiä. Siinä kuvaillaan asioiden nykytilaa sekä asetetaan tavoitteita seuraaville yhdeksälle vuodelle eli vuoteen 2030 asti. Selonteon vahvuutena on se, että siinä tarkastellaan turvallisuutta laajasti ja suurilta osin kansalaisten arjen turvallisuuden näkökulmasta. Turvallisuuteen vaikuttavat laajat yhteiskunnalliset seikat ja kehityskulut huomioidaan, samoin kuin se, että viranomaisia ja muita valtiovallan edustajia kohtaan tunnettu luottamus vaikuttaa keskeisesti sisäisen turvallisuuden säilyttämisen ja parantamisen edellytyksiin. Selonteosta kuvastuu niin ikään ymmärrys siitä, että Suomen sisäisen turvallisuuden on monin tavoin sidoksissa globaaleihin ilmiöihin ja kehityskulkuihin.

Keskityn tässä lausunnossa arvioimaan selontekoa oman erikoisosaamisalani eli terrorismin, väkivaltaisen ekstremismin ja radikalisoitumisen ennalta ehkäisemisen osalta.

Väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisemiseksi tehty työ jää selonteossa vähälle huomiolle

Selonteossa käsitellään terrorismin torjuntaa, mutta väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyä koskevat kirjaukset ovat yllättävän suppeita. Kohdassa 4.2.7. todetaan, että ”Suomi jatkaa kansainvälistä yhteistyötä terrorismin, väkivaltaisen ekstremismin ja väkivaltaisen radikalisoitumisen torjumiseksi” ja kohdassa 5.4.6. radikalisoitumisen ennaltaehkäisy tulee mainituksi yhtenä ankkuritoiminnan tavoitteista.

Kirjaukset eivät anna kovin osuvaa kuvaa väkivaltaisen radikalisoitumisen nykytilasta. Selonteosta ei käy ilmi, että väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyä on kehitetty aktiivisesti useiden vuosien ajan. Sille on ollut oma kansallinen toimenpideohjelmansa vuodesta 2012 alkaen (nykyinen vuosille 2019–2023, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162073/SM_2020_1.pdf), jonka puitteissa on tehty laaja-alaista yhteistyötä hallinnon eri sektorien, kuntien, kansalaisjärjestöjen ja tutkijoiden kanssa. Väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyyn liittyy myös paljon kansainvälistä yhteistyötä useilla eri hallinnon tasoilla, ja se on myös yksi EU:n turvallisuusunionistrategian painopisteistä.

Selontekoon ei ole sisällytetty myöskään linjauksia siitä, mitä väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisytyön jatkaminen ja kehittäminen edellyttää (muuta kuin laaja-alaista yhteistyötä).

Terrorismin torjunnan ja väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyn uskottavuus vaatii johdonmukaisuutta eri ekstremismin muotojen käsittelyssä

Selonteossa korostetaan mm. kansalaisten yhdenvertaisen kohtelun sekä viranomaisten ja hallinnon nauttiman luottamuksen olevan keskeisiä sisäisen turvallisuuden kulmakiviä. Samoin vahvistetaan sitoutuminen kaikessa toiminnassa oikeusvaltioperiaatteen ja ihmisoikeuksien edistämiseen.

Jotta nämä periaatteet toteutuisivat ja väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisemiseksi tehtävä työ olisi uskottavaa, tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, miten toiminta kohdistetaan ja miten siitä viestitään.

Yhdenvertaisuuden toteutumiseksi on ensiarvoisen tärkeää, että terrorismin torjunnan ja väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyn toimet määrittyvät samojen perusteiden pohjalta riippumatta toiminnan taustalla olevasta aatemaailmasta. Toisin sanoen on syytä varmistua kaikin keinoin siitä, että ennaltaehkäisyn toimien voimakkuus määrittyy tunnistettujen väkivaltaisen toiminnan riskien kautta eikä pelkästään ideologisen suuntautumisen perusteella. Tämä

tarkoittaa, että on vältettävä sitä, että 1) johonkin liikehdintään aletaan kohdistaa suhteettoman paljon huomiota ja että 2) väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyn toiminta-alueesta rajata lähtökohtaisesti pois joitakin aatemaailmoja.

Suomen kansallisessa väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin toimenpideohjelmassa on linjattu, että sen ”kohteena ovat kaikki Suomessa esiintyvät väkivaltaisen ekstremismin muodot, jotka käyttävät väkivaltaa sekä yllyttävät tai kannustavat väkivallan käyttöön tavoitteidensa saavuttamiseksi” (s. 23). Tästä on syytä pitää kiinni sekä edistää tämän periaatteen soveltamista myös kansainvälisessä yhteistyössä.

Mikäli väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisemisen kohdistuminen ei ole johdonmukaista, riskinä on, että toiminta alkaa näyttäytyä poliittisesti ohjattuna (esimerkiksi poliittisiin vastustajiin tarkoituksellisesti kohdistettuna toimintana) sekä sitä kautta lisätä vastakkainasettelua ja epäluottamusta viranomaisia ja poliitikkoja kohtaan.

Olennaista ei ole myöskään vain toiminnan kohdistuminen vaan myös se, miten väkivaltaisesta ekstremismistä ja sen ennaltaehkäisystä viestitään. Tästä näkökulmasta onkin tervetullutta, että selonteossa otetaan esille turvallisuustoimijoiden viestinnän kehittäminen (kohta 5.4.3.). Samalla on syytä korostaa, että poliisi on vain yksi monista väkivaltaisesta ekstremismistä viestivistä tahoista. Keskisiin viestijöihin lukeutuu myös mm. poliittisia päättäjiä, sosiaali- ja terveysalan viranomaisia, opetusalan henkilöstöä ja lukuisten ministeriöiden virkamiehiä.

Väkivaltaisessa radikalisoitumisessa ei ole kyse syrjäytymisestä

Selonteossa todetaan oikeutetusti, että ”[s]yrjäytyminen, sosiaalinen pahoinvointi ja moniongelmaisuus ovat yhä Suomen sisäisen turvallisuuden suurimpia uhkia” sekä painotetaan, että [t]urvallisuuden parantaminen liittyykin enenevässä määrin siihen, että parannetaan niiden ihmisten tilannetta, joita nämä ilmiöt koskettavat” (kohta 4.1.3.).

Samalla on tärkeä havaita, että *terrorismi ja väkivaltainen ekstremismi eivät ole ilmiöitä, jotka liittyisivät nimenomaisesti huono-osaisuuteen sen paremmin tekijöiden kuin uhrienkaan osalta.* Terrorismi ja väkivaltainen ekstremismi poikkeavat muutenkin tekijä- ja uhriprofiileiltaan merkittävästi muusta väkivaltarikollisuudesta. Radikalisoituneiden joukossa on taloudellisesti tai sosiaalisesti syrjäytyneitäkin, mutta näin ei ole läheskään kaikkien kohdalla.

Tämä on olennaista tiedostaa, jotta vältytään siltä, että syrjäytymistä tai huono-osaisuutta aletaan käsitellä merkkinä radikalisoitumisriskistä.

Radikalisoitumisessa keskeisempää on kokemus epäoikeudenmukaisuudesta sekä luottamuksen menettäminen niihin arvoihin ja periaatteisiin, joiden varaan yhteiskunnallinen toiminta on yleisesti rakentunut. Pettymykset eivät aina liity suoraan omaan tilanteeseen vaan usein pikemminkin läheisten tai laajemmin jonkin ihmisryhmän kohteluun. Mitään varmoja radikalisoitumisen riskitekijöitä ei ole tunnistettu, vaan mukaan lähtevien taustoissa on suurta vaihtelua.

Selonteossa mainitaan useita asioita, joilla epäoikeudenmukaisuuden ja luottamuksen menettämisen kokemusten syntymistä voidaan ennaltaehkäistä – esimerkiksi yhteiskunnallisen osallisuuden edistäminen, pyrkimys yhdenvertaisuuteen turvallisuusviranomaisten ja oikeudenhoidon palveluiden saatavuudessa, segregaatiokehityksen välttäminen sekä tasa-arvoisten mahdollisuuksien takaaminen lähtökohdista riippumatta.

Näiden lisäksi voisi olla kannatettavaa vahvistaa vielä erikseen se, että kansalaisilla on oikeus ilmaista poliittisia ja uskonnollisia näkemyksiään lain sallimissa rajoissa. Yhteiskuntarauhan kannalta olisi myös suotavaa, että poliittinen järjestelmä säilyttäisi kykynsä kanavoida ja käsitellä yhteiskunnallisia jännitteitä ja erimielisyyksiä.